

Waluta państwa jako symbol tożsamości narodowej a postawy wobec euro. Przykład Polski i Słowacji

Adam Biela*

Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

Katarzyna Surowiec

Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

STATE CURRENCY AS A SYMBOL OF NATIONAL IDENTITY. ATTITUDES TOWARDS
THE EURO. THE CASE OF POLAND AND SLOVAKIA

The paper deals with the relation between the sense of national pride and the attitudes towards the euro and towards national currencies, for respondents from Poland and Slovakia. 96 psychology and sociology students were tested (48 from Poland and 48 from Slovakia). The first testing of both groups took place in December 2008 (i.e. just before Slovakia entered the Euro Zone). The same Slovak students were tested the second time a few months later (in April and May 2009) when Slovakia was functioning as an "euro country". The results show that both Poles and Slovaks see the euro as a currency definitely more attractive, stable, solid and imperious in comparison to their own national currencies. However, more positive emotions were expressed in relation to their national currencies than to the euro. These findings are interpreted, on the one hand, as perceiving West as an unreachable standard of power and wealth, and at the same time of the hope for reaching the standard of living comparable to the West European countries. On the other hand, the evidently strong emotional attachment to the national currency indicates the sovereignty and uniqueness of their own states. The survey results also show certain differences between Poles and Slovaks in their attitude towards the euro and their perception of the euro as a currency in Europe.

Ludzie młodzi, żyjący w Europie w XXI wieku, w dobie niesamowitego postępu nauki i techniki, nie pamiętają świata, w którym kluczową rolę odgrywał ustroj komunistyczny. Jednakże, czy w latach 70–tych, a nawet na początku lat 80-tych ubiegłego stulecia, ktokolwiek przewidziałby, że los Europy Środkowowschodniej odmieni się w tak diametralny sposób, w tak krótkim czasie? Zmiany polityczno – ustrojowe (upadek systemu komunistycznego, rozpad polityczny ZSRR, rozpad Czechosłowacji, zjednoczenie państw niemieckich), a co za tym idzie, społeczno-gospodarcze (gospodarka wolnorynkowa, prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych, powszechne uwłaszczenie), występujące w Europie Środkowej i Wschodniej po 1980 roku, spowodowały wiele trudności, zarówno w umysłach ludzkich, jak i w codziennym, społecznym funkcjonowaniu. Jakie są psychospołeczne uwarunkowania zmian mikro i makrosystemowych, występujących w Europie Środkowej i Wschodniej po 1980 roku, które w konsekwencji doprowadziły do powstania Europejskiej Wspólnoty?

W niniejszym artykule zaprezentowany zostanie Model Poznawczo-Społeczny (Biela, 1995) wyjaśniający zmia-

ny mikro i makrostrukturalne występujące w Europie Środkowowschodniej, po 1980 roku, w odniesieniu do akcesji Polski, Czech i Słowacji do Strefy Euro. Holistyczność modelu zakłada, iż wszelkie zmiany występujące na świecie, mają charakter stadialny, obejmując swym zasięgiem pięć etapów: 1) społeczną integrację w zgromadzeniach agoralnych; 2) postrzeganie zmian występujących w środowisku, dezintegrację obecnie istniejącego systemu; 3) akceptację dotychczas niewystarczającego poziomu funkcjonowania poznawczego; 4) redefinicję dotychczasowej sytuacji społecznej; 5) spostrzeganie nowych wymiarów społecznej integracji.

Analizując historię Polski i Słowacji, systemowość zmian makrosocjalnych, mających swój początek w zgromadzeniach agoralnych, obejmuje czasy od 1979 roku: pierwsza wizyta Papieża Jana Pawła II w Polsce, aksamitna rewolucja (*velvet revolution*) na Słowacji, ruch „Solidarności”, pokojowy rozpad Czechosłowacji – na dwa niezależne państwa: Republikę Czeską i Słowacką oraz wytworzenie nowej struktury polityczno-gospodarczej: Unii Europejskiej, której celem jest przede wszystkim współpraca między krajami Unii w zakresie polityczno-gospodarczym, wspólna polityka zagraniczna, polityka bezpieczeństwa oraz współpraca związana z wymiarem sprawiedliwości i sprawami wewnętrznymi, przy jednoczesnym uszanowaniu tożsamości narodowej obywateli państw członkowskich, historii, religii i tradycji danego państwa.

* Korespondencję dotyczącą artykułu można kierować na adres: Adam Biela, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Alje Raclawickie 14, p. 510, 20-950 Lublin.

e-mail: bielaada@kul.lublin.pl

Demokratyczna Polska i Słowacja wraz z dniem 1 maja 2004 zostały włączone w struktury Unii Europejskiej, stojąc wobec problemu oddania części swoich suwerennych praw na rzecz instytucji, która zrzesza silne wielokulturowe kraje Europy Zachodniej. Pojawiły się pytania o przyszłe miejsce w Europie, wątpliwości i protesty, czy tożsamość narodowa obywateli państw wstępujących do Wspólnoty Europejskiej nie zostanie utraczona (Zaleski, 2007).

Pytanie o relacje między tożsamością narodową i europejską zostało ponownie postawione 1 stycznia 2009, gdy Słowacja, stała się drugim, (po Słowenii) z krajów postkomunistycznych oraz pierwszym z krajów tzw.: Grupy Wyszehradzkiej¹, która przekroczyła progi Strefy Euro. Polska ciągle stoi przed tą możliwością, mając do wypełnienia kryteria zawarte w Traktacie z Maastricht z 1993 roku². Z raportu przedstawionego przez Komisję Europejską³ wynika, że w jesieni 2008, średnie poparcie dla akcesji Polski do Strefy Euro było niższe aniżeli w 27 państwach Unii Europejskiej (61%), wynosiło 44%, w przeciwieństwie dla Słowaków (76%). Mając na uwadze wspólną historię Republiki Czeskiej i Słowackiej,

¹ Grupa Wyszehradzka – nieformalne ugrupowanie regionalne powstałe 1990 w Bratysławie; nazwa związana ze spotkaniem 1991 roku prezydentów Czechosłowacji, Polski i Węgier w Wyszehradzie; po rozpadzie Czechosłowacji członkami Grupy Wyszehradzkiej są 4 państwa: Czechy, Polska, Słowacja i Węgry; celem jest rozwijanie kontaktów i współpracy politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa między państwami członkowskimi, ale bez tworzenia formalnych struktur.

² Kryteria konwergencji zawarte w Traktacie z Maastricht: stabilność cen – średnia stopa inflacji w roku poprzedzającym badanie dotyczące spełnienia kryteriów spójności nie powinna być wyższa niż 1.5 punktu procentowego od wskaźnika odnotowanego w trzech najlepszych pod tym względem krajach; deficyt budżetowy – nie może przekraczać 3% produktu krajowego brutto (PKB); dług publiczny – nie może osiągać wartości powyżej 60% PKB; stopy procentowe – wysokość średniej nominalnej długookresowej stopy procentowej nie może przekroczyć o więcej niż 2 punkty procentowe średniej nominalnej długookresowej stopy procentowej w trzech krajach członkowskich o najniższym rocznym wskaźniku inflacji; udział w mechanizmie kursowym Europejskiego Systemu Walutowego – ESW (ERM II, Exchange Rate Mechanism) – państwa członkowskie muszą stosować się do wahań kursów przewidzianych w ramach mechanizmu kursowego przynajmniej w okresie 2 lat przed badaniem zdolności spełniania kryteriów (Kozak, 2004, s. 23).

³ *Raport krajowy Polska* (2008). Opinia publiczna w Unii Europejskiej. Eurobarometr 70, Jesień 2008. Zaczepnięto 7 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_pl_nat.pdf

VEREJNÁ MIENKA V URÓPSKEJ ÚNII (2008). NÁRODNÁ SPRÁVA; SLOVENSKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETER 70. JESEŇ 2008. Zaczepnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_sk_nat.pdf

VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE (2008). NÁRODNÍ ZPRÁVA; ČESKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETER 70. PODZIM 2008. Zaczepnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_cz_nat.pdf

na uwagę zasługuje fakt, iż poparcie Czechów dla wstąpienia ich kraju do Strefy Euro wyniosło w tym samym czasie 53%. Najwyższym poparciem cechowali się mieszkańcy Słowenii (90%), Irlandii (87%), Luksemburga i Holandii (po 83%), Belgii i Finlandii (po 82%). Relatywnie najmniej zwolenników wspólnej waluty było wśród mieszkańców Wielkiej Brytanii (28%), Polski (44%), Łotwy (47%), Litwy i Szwecji (po 48%).

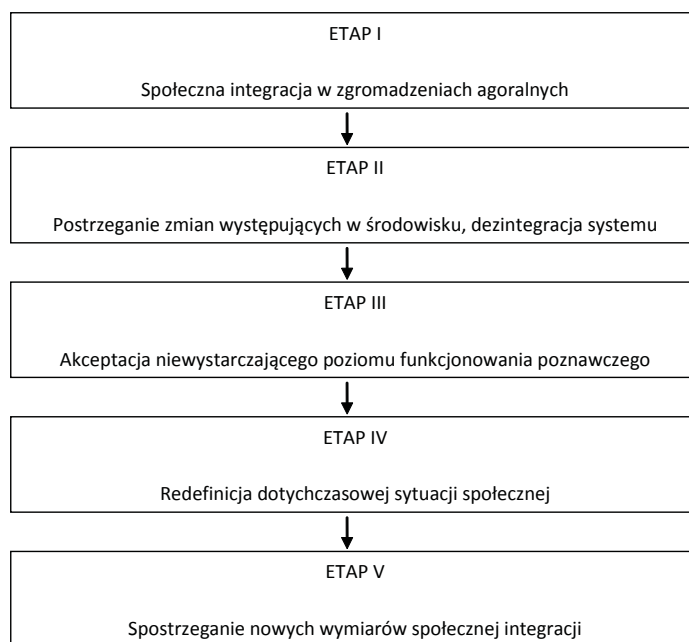
Wprowadzenie euro do danego kraju, jest sytuacją nową i nieznaną dla jego obywateli, wiążącą się zarówno z ekonomicznymi, psychologicznymi i społecznymi konsekwencjami. Państwa Europy posiadają różne doświadczenia, zarówno polityczne, społeczne jak i ekonomiczne, będąc w konsekwencji na różnym poziomie rozwoju gospodarczego i obywatelskiego.

Artykuł ukazuje potęgę psychologiczną przywiązania do waluty narodowej, jako symbolu niezależności i suwerenności państwa. Jest próbą odpowiedzi na pytanie dotyczące związku dumy z walutą narodową, z postawą wobec euro i jego percepcją zarówno przed wejściem do Unii Gospodarczej i Walutowej, jak i po tym historycznym wydarzeniu. Celem artykułu jest ponadto ukazanie różnic w percepcji waluty europejskiej między mieszkańcami Polski i Słowacji.

Dlaczego temat wyznacznika dumy narodowej, jakim jest waluta danego państwa, jest tak ważny w kwestii przystąpienia do Unii Walutowej? Już w 1347 roku Kazimierz Wielki, ustanawiając Statut Wiślicki, wskazał trzy elementy konstytutywne integracji kraju: 1) jeden król, 2) jeden naród polski, 3) jedna waluta (Bardach, Leśnodorski, Pietrzak, 1998). Mikołaj Kopernik, w „Traktacie o monecie” wskazuje cztery największe klęski, wskutek których następuje upadek państw: niezgoda, śmiertelność, nieplodność ziemi i spalenie monety. Według wskazań Kopernika zawartych w tym traktacie, zostały przeprowadzone reformy walutowe zarówno w Koronie (w latach 1526–1528) jak i w Prusach (w 1528 r.). Wydarzenia te ukazują, jak ważny jest temat jednolitej waluty międzynarodowej, zwłaszcza w dobie kryzysu ekonomicznego, z jakim obecnie zmaga się świat.

Z jednej strony waluta narodowa, jako symbol tożsamości narodowej, z drugiej zaś euro, jako wyznacznik tożsamości europejskiej. Zarówno złotówka, jak i korona słowacka postrzegane są jako waluty zdecydowanie mniej atrakcyjne, stabilne, solidne, władcze w porównaniu do waluty europejskiej. Z drugiej strony, obywatele Polski i Słowacji przypisują zdecydowanie większe nasycenie pozytywnymi emocjami wobec „swojej” waluty, aniżeli wobec euro. Wyniki badań potwierdzają przywiązanie do waluty narodowej, jako symbolu państwa, głęboko wpisane w struktury poznawcze i społeczne obywateli obu państw (Ząbek, 2007; Surowiec, 2007, 2009).

Podłożem przeobrażeń, zarówno w skali mikro, jak i makrosystemowej są zmiany występujące w poznawczym funkcjonowaniu każdej istoty ludzkiej, prowadzące do procesu integracji europejskiej, zarówno w obszarze politycznym, ekonomicznym, kulturowym, religijnym, jak i naukowym. Bardzo ważną kwestią jest zaspokajanie

Schemat 1. Percepcja społeczna zmian makrosystemowych. Etapy Modelu Poznawczo-Społecznego (Model Stadialny).

Źródło: Biela, 1995, s. 16

nie potrzeb poznawczych, dotyczących wiedzy na temat przeobrażeń polityczno-ekonomicznych, przyjęcie prawdy o współodpowiedzialności za przyszłość kraju oraz zaspokojenie potrzeby solidarności społecznej, związanej z poczuciem demokracji, wolności i niezależności mieszkańców kraju wstępującego w progi Unii Gospodarczej i Walutowej.

PODSTAWY TEORETYCZNE BADAŃ

Żyjąc w XXI wieku, w czasach, gdzie rozwój nauki, a co za tym idzie, zmiany mikro i makrostrukturalne następują w tak szybkim czasie, człowiek często doznaje zagubienia poznawczego i społecznej izolacji od innych osób oraz poczucia nienadążania za wydarzeniami, których jest świadkiem. Poczucie niewystarczającego poziomu funkcjonowania poznawczego, dezintegracja dotychczasowych struktur poznawczych i społecznych powoduje poczucie frustracji i dyskomfortu psychicznego, prowadząc do różnych sposobów radzenia sobie z występującymi problemami: od destruktywnej ucieczki w świat iluzji, czy wyszukiwanie czynności zastępczych, po wypracowanie konstruktywnych skryptów radzenia sobie z nową rzeczywistością.

Mieszkańcy Europy Środkowej i Wschodniej, po 1980 roku zderzyli się z potężnymi zmianami makrostrukturalnymi, tworząc nowy bieg historii. Kluczowe znaczenie w rozpadzie dotychczasowych struktur polityczno-gospodarczych odegrały zgromadzenia agoralne (*agoral gathering*), stanowiące pierwszy etap Modelu Poznawczo-

Społecznego, którego holistyczność obrazuje Schemat 1 (Biela, 1995).

Pojęcie zgromadzenie agoralne związane jest z publicznym zgromadzeniem, o masowej skali, zainspirowanym przez jakieś wyższe wartości moralne lub społeczne, np. godność ludzka, prawda, wolność, sprawiedliwość. Wskazuje się na siedem cech konstytutywnych dla zgromadzeń agoralnych: 1) kierowanie się wartościami wyższymi przez uczestników; 2) intencje niestosowania przemocy przez uczestników; 3) dobrowolność uczestnictwa; 4) otwartość spotkania; 5) masowa skala uczestnictwa; 6) świadomość przeżywania przez uczestników jedności przy jednoczesnym uświadamianiu sobie wagi społecznej zgromadzenia; 7) pozytywne następstwa zgromadzenia, zarówno w skali indywidualnej, jak i społecznej. (Biela, 2007, s. 76).

Mając na uwadze wymienione cechy konstytutywne zgromadzeń agoralnych, należy odróżnić je od zachowań opisywanych przez terminy, takie jak: tłum (*crowd*), masa (*mass*), publiczne zachowanie (*public*), gdyż efektem zgromadzeń agoralnych jest pokojowe przełamanie barier, zaś tłum, masa i niektóre publiczne zachowania przyczyniają się do dewaluacji ludzkiej egzystencji. Poprzez jedność procesów poznawczych oraz emocjonalno-motywacyjnych w czasie zgromadzeń agoralnych, a także dzięki poczuciu wspólnoty, skumulowanej sile, zakorzenienia przeżyć agoralnych w pamięci zbiorowej ich uczestników oraz poprzez proces irradacji przeżyć uczestników na inne osoby, drogą pokojową, tworzy się nowa epoka, mająca swoje źródła w uniwersalnych potrzebach ogólnoludzkich.

Karty historii ukazują wiele zgromadzeń agoralnych, które zmieniły oblicze polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Fundamentem przyczyniającym się do rozpalenia iskielki nadziei, były wydarzenia mające miejsce w Polsce w czerwcu 1979 roku, podczas których Papież Jan Paweł II, odwiedził swoją Ojczyznę. To wydarzenie rozpoczęte 2 czerwca 1979 roku na Placu Zwycięstwa w Warszawie, a następnie kontynuowane w Gnieźnie, Częstochowie, Wadowicach, Oświęcimiu, Nowym Targu oraz Krakowie, przyczyniło się do przełamania oporu i strachu Polaków oraz obywateli innych państw komunistycznych. Wizyta Papieża zaowocowała powstaniem ruchu „Solidarność” w lipcu i sierpniu 1980 roku, a wszelkie represje systemu totalitarnego PRL, mające na celu stłumić chęć wolności w Polakach, zostały przewyżnione, doprowadzając w 1989 roku do przekształcenia PRL w demokratyczną Polskę. Pokojowe przewręczenie reżimu komunistycznego odbyło się także na Węgrzech (lipiec 1989, Plac Bohaterów – Budapeszt), w Czechosłowacji (aksamitna rewolucja, listopad – grudzień 1989), Bułgarii – kraju, którego reżim należał do najbardziej fanatycznych w bloku państw socjalistycznych (Sofia: „Miasto Prawdy”, lipiec, sierpień 1990), NRD (upadek Muru Berlińskiego – listopad 1989), Litwie, Łotwie i Estonii (tzw.: „Droga Bałtycka”, utworzona przez splot rąk mieszkańców wymienionych państw, łańcuch rąk miał długość 650 km, ciągnął się od Wilna do Tallina) oraz zgromadzenia agoralne w Rosji (sierpień 1991), dające początek upadku komunistycznego totalitaryzmu w ZSRR. Wydarzenia te zostały wymienione w porządku chronologicznym, a wszędzie tam, gdzie się pojawiały, drogą pokojową, bez rozlewu krwi, nastąpił rozpad struktur komunistycznych. Był to dopiero początek przemian, które rozpoczęły drogę państw Europy Środkowej i Wschodniej do pełnej integracji z Europą Zachodnią.

Przeciwieństwem zgromadzeń agoralnych były bratobójcze wojny na tle etnicznym, występujące w Jugosławii, mające swój początek w 1989 roku. Konflikt rozwijany przez polityków, a nagłaśniany przez media, doprowadził do wyniszczającej wojny, w wyniku której nastąpił upadek systemu socjalistycznego oraz rozpad Jugosławii (Serbia, Macedonia, Bośnia i Hercegowina, Chorwacja i Słowenia). Jak pokazują doświadczenia Europy Środkowej i Wschodniej, teraźniejszość, istniejący system, można zmienić na dwa sposoby: drogą pokojową – poprzez zgromadzenia agoralne lub ludobójczą, wyniszczającą wojną (Biela, 1995, 2007).

Efektom zgromadzeń agoralnych jest rozpad dotychczasowych struktur makrosystemowych, co w odniesieniu do Polski, Czech i Słowacji, oznacza upadek reżimu komunistycznego oraz rozpad Czechosłowacji na dwa niezależne państwa: Republikę Czeską i Słowacką. Dezintegracja i rozpad istniejących struktur stanowią drugi etap Modelu Poznawczo-Społecznego (Biela, 1995). Okazuje się, że stosowane dotychczas skrypty poznawcze są niewystarczające, pojawia się ambiwalencja emocjonalna związana z jednej strony z nadzieją na lepsze jutro, jednakże stanowiąca z drugiej strony lęk przed nową, nieznaną dotychczas sytuacją.

Reakcjami ludzi na spostrzeganie zmian makrosystemowych jest przeżywanie dyskomfortu wynikającego z niedostatecznej adaptacji mentalnej do nowych warunków, czemu towarzyszy wzrost rozbieżności między wzrastającą potrzebą bycia podmiotem przemian, a poczuciem zadowolenia z nowej sytuacji. Festinger (2007) nazwał istniejącą rozbieżność, dysonansem poznawczym (*cognitive dissonance*), gdyż z jednej strony dotychczasowe sposoby myślenia i działania są niewystarczające wobec przeżywania obecnej rzeczywistości, jednakże z drugiej strony pojawia się nadzieja na lepszą przyszłość. Sytuacji tej towarzyszy także poczucie deprywacji informacyjnej w zakresie funkcjonowania istniejących układów polityczno-gospodarczych. Typowymi symptomami nieadekwatnej adaptacji mentalnej do sytuacji zmiany makrosystemowej, są różne strategie radzenia sobie z nią, jak: konserwowanie starych struktur w nowych barwach, kreowanie iluzji wolności, podążanie za „charyzmatycznym” liderem oraz wynajdowanie tematów zastępczych (Biela, 1995). Tego rodzaju zjawiska obserwowane są w krajach postkomunistycznych, które wstąpiły w strukturę Unii Europejskiej.

Dla mieszkańców Polski, Czech i Słowacji, 1 maja 2004 roku, rozpoczął się nowy etap w historii wymienionych państw. Ludzkość stanęła przed nową, nieznaną dotychczas rzeczywistością: z jednej strony pogoń za bogatym Zachodem, nadzieja potężnej szansy rozwoju swojego kraju, z drugiej zaś obawy związane z utratą tożsamości narodowej, zanikiem niezależności i suwerenności państwa. Akceptacja niewystarczającego poziomu funkcjonowania poznawczego odgrywa kluczową rolę w redefinicji dotychczasowej sytuacji oraz wypracowaniu nowych sposobów funkcjonowania poznawczego i społecznego, co stanowi czwarty etap modelu (Biela, 1995).

Koniecznym warunkiem przejścia do fazy czwartej jest zaakceptowanie przez mieszkańców kraju prawdy o politycznej i gospodarczej rzeczywistości sytuacji, w której się znajdują, podjęcie współodpowiedzialności za aktualne warunki ich mikrośrodowiska lokalnego i regionalnego (np.: ich własny zakład pracy, społeczność lokalna, gmina, osiedle) oraz przejęcie współodpowiedzialności za makrosystem (np.: uczestnictwo w wyborach, w referendum). Niestety istnieje psychologiczna tendencja do odrzucania własnej odpowiedzialności za nową sytuację i obwiniania kogoś z zewnątrz (np.: anonimowy kapitał, zewnętrzne układy polityczne). Akceptacja prawdy o własnej sytuacji stanowi punkt zwrotny w procesie mentalnej adaptacji do zmieniającego się środowiska. Jest to warunkiem koniecznym do zdefiniowania nowej rzeczywistości społecznej, a zwłaszcza roli jaką może odegrać dana osoba w tym wymiarze. Polska oraz Czechy, w przeciwieństwie do Słowacji, ciągle pozostają na etapie redefinicji dotychczasowej sytuacji społecznej, będąc poza granicami Eurolandu.

Piątym, ostatnim etapem Modelu, jest podjęcie decyzji związanej z budową nowego makrosystemu dla danego państwa. Słowacja 1 stycznia 2009 roku, wstępując w nową, nieznaną dotychczas rzeczywistość Strefy

Euro, dokonała trwającego od lat ostatecznego procesu integracji społeczno-gospodarczej Słowacji z pozostałymi krajami Unii Walutowej. Pojawiły się nowe wymiary rzeczywistości, jak: eliminacja ryzyka kursowego, spadek kosztów transakcyjnych, dostęp do instrumentów polityki pieniężnej instytucji finansowych EBC, a przede wszystkim przystosowanie pracowników, urządzeń i systemów informatycznych do wykonywania nowych procesów operacyjnych.

Mimo wspólnej historii z Czechami, oraz geograficznej bliskości z Polską, oba kraje pozostają jednak poza Strefą Euro. Dlaczego tak się dzieje? Mieszkańcy Polski, Czech oraz Słowacji, 1 maja 2004 roku powiedzieli „Tak” unifikacji z Unią Europejską, jednakże mając na uwadze sytuację ekonomiczną obu krajów oraz dotychczasowy system funkcjonowania poznawczego i społecznego, zauważyć można, iż nie jest on wystarczający dla powiedzenia „Tak” akcesji do Eurolandu.

Kluczową rolę w kreowaniu poglądu na sprawy związane ze wspólną walutą europejską odgrywają liderzy państw oraz media centralne, regionalne i lokalne, za pośrednictwem których przekazywana jest informacja do każdej jednostki ludzkiej. Politycy Czech, przede wszystkim Prezydent – Vaclav Klaus – ekonomista, cieszący się bardzo dużym autorytetem wśród mieszkańców Republiki Czeskiej oraz czescy politycy prawicowi, pozostają „eurosceptykami”⁴, kreującymi pogląd związany z odsunięciem w przyszłość daty wstąpienia ich kraju do Strefy Euro, w przeciwieństwie do polityków sprawujących władzę w Słowacji.

Mieszkańcy państw, w których narodowa waluta zostaje zastąpiona na rzecz euro, muszą poradzić sobie z problemami psychologicznymi i społecznymi związanymi z akcesją do Strefy Euro. Jak pokazały badania przeprowadzone w Wielkiej Brytanii, Szwecji, Danii, czy Niemczech (Jonas, Fritsche i Greenberg, 2005; Burgoyne, Routh i Ellis, 1999), emocjonalne przywiązanie do waluty narodowej, spostrzeganie w niej symbolu potęgi gospodarczej oraz niechęć przed jej wyparciem jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na postawę wobec euro.

Z dotychczasowych badań, przeprowadzonych w krajach Strefy Euro oraz w Wielkiej Brytanii, Szwecji i Danii, różne czynniki odgrywały kluczową rolę w postawach wobec euro (Müller-Peters, 1998; Luna-Arocas, Guzman, Quintanilla i Farhangmehr, 2001; Gamble, Gärling, Carlton i Ranyard, 2002; Ranyard, Routh, Burgoyne i Saldanha, 2007). Istotne znaczenie w postrzeganiu waluty narodowej odgrywa tożsamość narodowa i europejska. Ponadto do czynników tych zaliczają się: wiedzę na temat euro, subiektywnie postrzegane skutków mikro i makro ekonomicznych oraz postawę wobec Unii Europejskiej.

Müller-Peters i współpracownicy (1998, 2001) w swoich badaniach nad postrzeganiem euro ukazali, że procesy emocjonalne wywierają istotny wpływ na percepcję waluty. Im silniejszy jest związek emocjonalny człowieka z jego krajem, kulturą, narodem, tym słabsze jest poparcie dla zaakceptowania wspólnego systemu walutowego. Müller-Peters (1998) ukazała, iż kraje Europy Południowej: Grecja, Hiszpania, Portugalia, Włochy oraz Irlandia posiadają bardziej pozytywną postawę do euro aniżeli kraje Północno – Centralne: Szwecja, Niemcy, czy Dania.

Wytlumaczeniem uzyskanych wyników, jest różny stopień dumy z sytuacji gospodarczej kraju, tożsamości narodowej i europejskiej oraz postrzeganie skutków ekonomicznych akcesji. W każdym przypadku historia kraju odgrywała bardzo ważną rolę. Im większa chęć „bycia w Europie”, postrzeganie euro jako lekarstwa na problemy gospodarcze kraju, tym bardziej pozytywna postawa wobec euro. Włosi cechowali się najbardziej pozytywną postawą wobec europejskiej waluty: 79% „za” przyjęciem, 17% „przeciw”; (Jonas, Fritsche i Greenberg, 2005), upatrując w niej ucieczkę od wewnętrznych, politycznych problemów, z jakimi w danym okresie zmagal się kraj (Risse, 2003).

Badania Müller-Peters i współpracowników (Müller-Peters, 1998) ukazały, że Niemcy są krajem najbardziej przeciwnym wprowadzeniu nowej waluty spośród 12 krajów, które z dniem 1 stycznia 2002 przystąpiły do Strefy Euro. Negatywnych konsekwencji upatrywali oni zarówno w konsekwencjach mikro i makro ekonomicznych: spadek zarobków, wzrost cen, inflacja, wzrost bezrobocia, jak i psychologicznych. Niemiecka marka jest dla Niemców ważnym symbolem narodowym, wyrażającym potęgę Niemiec, a tym samym wysoką reputację wśród innych krajów Europy. Jest postrzegana jako waluta bardziej stabilna i atrakcyjna w porównaniu do euro. Niemcy bowiem są bardzo dumni z historii kraju, sytuacji ekonomicznej, języka, waluty, przez co postrzegają euro jako walutę, która zburzy dotychczasowy system ekonomiczny i społeczny, pogarszając sytuację gospodarczą kraju. Ludność niemiecka, w grudniu 2000, w 47% opowiedziała się „za” wprowadzeniem nowej waluty, 44% było „przeciw”, 9% nie miało zdania (Jonas, Greitemeyer, Frey i Schulz-Hardt, 2002). Badanie przeprowadzone w jesieni 2001, ukazało, iż wśród Niemców nastąpił wzrost poparcia dla euro do 60%. Wzrost poparcia dla wspólnej waluty można wytłumaczyć chęcią osiągnięcia konsonansu poznawczego (Festinger, 2007), bowiem fakt wprowadzenia euro do kraju był nieunikniony, a brak poparcia dla waluty europejskiej przyczyniłby się jedynie do pogłębienia dysonansu poznawczego.

Badania przeprowadzone na gruncie polskim i słowackim (Ząbek, 2007; Surowiec, 2007, 2009), ukazują, iż obie narodowości postrzegają walutę europejską jako bardziej atrakcyjną, przychylną, stabilną, władczą, a także oryginalną w porównaniu do waluty narodowej. Jest to związane ze spostrzeganiem sytuacji ekonomicznej własnego kraju, a tym samym waluty narodowej, zdecydowanie gorzej aniżeli sytuacji gospodarczej Europy Zachodniej.

⁴ VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE (2008). NÁRODNÍ ZPRÁVA; ČESKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETR 70. PODZIM 2008. Zaczepnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_cz_nat.pdf

Z jednej strony wizerunek Europy Zachodniej zarówno dla Polaków, jak i Słowaków kojarzy się z bogactwem, stabilnością, siłą i niedoścignionym wzorcem potęgi gospodarczej. Z drugiej strony postrzegany jest jako kraj władczy, utożsamiając tym samym euro z walutą złą i agresywną. Przeprowadzone badania ukazują ponadto, iż waluta narodowa jest mocno wpisana w „Ja społeczne” mieszkańców danego państwa, gdyż są oni zdecydowanie bardziej przychylni walucie narodowej, aniżeli euro, uważając ją jako bardziej miłą, z zasadami, godną zaufania, gorącą, przyjazną, miłosierną i tolerancyjną.

Jak ukazują badania, wprowadzenie nowej waluty niesie ze sobą wiele konsekwencji ekonomicznych, psychologicznych i społecznych. Każdy kraj posiada swoją historię, której nieodłącznym elementem jest waluta narodowa – jako symbol niezależności, suwerenności i wyjątkowości. Rezygnacja z części własnej waluty niesie ze sobą nie tylko konieczność podporządkowania się w sferze ekonomicznej, ale przede wszystkim w sferze społecznej oraz psychicznej.

Historia Europy Środkowej i Wschodniej ukazuje, iż bardzo trudno jest dokonać pełnej integracji w zakresie funkcjonowania jednego państwa. Mając na uwadze funkcjonowanie społeczno-gospodarcze Polski, można zaobserwować pogłębiającą się przepaść pomiędzy rozwojem Zachodu, a stagnacją polityczno-gospodarczą Wschodu. Przeskok w budowie nowego systemu oraz pełna integracja społeczno-gospodarcza dokona się wówczas, gdy ludzie zrozumieją prawdę o współodpowiedzialności za rzeczywistość lokalną, regionalną, narodową oraz międzynarodową.

PROGRAM BADAŃ, OSOBY BADANE, METODY BADAŃ

W odniesieniu do dotychczas przeprowadzonych badań związanych z postawą wobec euro (Müller-Peters, 1998; Kiell i Müller-Peters, 1999; Dehm i Müller-Peters, 2001; Jonas, Greitemeyer, Frey i Schulz-Hardt, 2002; Risse, 2003; Jonas, Fritsche i Greenberg, 2005), postanowiono przyrzeć się postawie wobec euro oraz percepcji tej waluty w odniesieniu do obywateli Polski i Słowacji. W związku z akcesją Słowacji do Strefy Euro, zbadano różnice, jakie występują u Słowaków przed i po wejściu do Unii Walutowej, zarówno w postawie wobec euro, jak i jego percepcji. Wyniki zostały odniesione do danych uzyskanych wśród respondentów pochodzących z Polski.

Dla zrozumienia postaw wobec pieniądza i wobec euro, posłużono się koncepcją postaw wskazaną przez Wojciszke (2002, s. 79) jako „względnie stałą skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się do obiektu”. Ustosunkowanie się do obiektu wyrażone jest na dwubiegunowym kontinuum, od skrajnie negatywnego odrzucenia obiektu, do skrajnie pozytywnego, czyli całkowitej akceptacji obiektu postawy.

Postawa tym różni się od percepcji, iż jest konstruktem względnie stałym, percepcja zaś jest twórczym procesem poznawczym, który ewaluując, stopniowo przeraża się w postawę wobec danego obiektu czy rzeczywistości.

System poznawczy człowieka nie działa jak kamera wideo, czy aparat fotograficzny. Odbierane informacje są zniekształcane w różny sposób. Dwie osoby patrzące na jedną rzecz mogą ją inaczej odbierać, podobnie jak ta sama rzecz w różnym kontekście może być odmiennie spostrzegana (Wąsowicz-Kiryło, 2008).

PROBLEM BADAWCZY, HIPOTEZY I CELE BADAŃ

Problemem badań jest poznanie prawdy na temat związku między dumą z waluty narodowej, a postawą wobec euro i jego percepcją zarówno przed jak i po akcesji do Unii Walutowej. Ponadto w badaniach dążono do poznania ewentualnych różnic między Polakami i Słowakami w aspekcie postaw wobec euro i jego percepcji, oraz czy przed akcesją do Unii Walutowej, oraz 5 miesięcy po tym historycznym wydarzeniu, zmienia się zarówno postawa do euro, jego percepcja jak i percepcja korony słowackiej wśród respondentów pochodzących ze Słowacji.

W oparciu o analizę literatury oraz przegląd badań Eurobarometru postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy między Polakami, a Słowakami oraz między Słowakami przed akcesją oraz 5 miesięcy po tym wydarzeniu występują różnice w odczuciu dumy z waluty narodowej?
2. Czy poczucie dumy z waluty narodowej wiąże się z postawą wobec euro i jego percepcją?
3. Czy między Polakami i Słowakami występują różnice w postawie wobec euro i jego percepcji?
4. Czy u Słowaków występują różnice w postawie wobec euro, jego percepcji przed i po wejściu do Unii Gospodarczej i Walutowej?
5. Czy u Słowaków występują różnice w percepcji korony słowackiej przed i po wejściu do Unii Gospodarczej i Walutowej?

W związku z postawionymi pytaniami badawczymi wysunięto następujące hipotezy:

H1. Między Polakami, a Słowakami oraz między Słowakami przed akcesją oraz 5 miesięcy po tym wydarzeniu nie występują różnice w odczuciu dumy z waluty narodowej.

H2. Im wyższa dumą z waluty narodowej, tym euro postrzegane jest jako waluta bardziej bezsensowna, niepewna, zła, tym bardziej wzbudza negatywne emocje.

H3. Między Polakami i Słowakami występują różnice w postawie wobec euro i percepcji euro.

H3a. Słowacy posiadają wyższy stopień poparcia dla wprowadzenia euro w ich kraju aniżeli Polacy ponadto odczuwają bardziej negatywne emocje wobec wprowadzenia euro oraz postrzegają euro jako walutę bardziej stabilną, solidną, władczą i oryginalną aniżeli Polacy.

H4. Wśród Słowaków występują różnice w postawie wobec euro i percepcji euro przed i po akcesji do Unii Walutowej.

H4a. Słowacy po wejściu do Unii Walutowej posiadają wyższy stopień poparcia dla euro, odczuwają bardziej

pozytywne emocje wobec nowej waluty oraz postrzegają tę walutę jako bardziej atrakcyjną, solidną, przychylną, stabilną, oryginalną oraz mniej władczą aniżeli przed akcesją.

H5. Wśród Słowaków występują różnice w percepcji korony słowackiej przed i po akcesji do Unii Walutowej.

H5a. Słowacy po wejściu do Unii Walutowej postrzegają koronę jako mniej atrakcyjną, solidną, stabilną, władczą, oryginalną, będąc jej jednak bardziej przychylni, aniżeli przed unifikacją.

Postawiono następujące cele poznawcze badań:

H1. Cel deskryptywny – opis wymiarów postaw wobec euro i jego percepcji zarówno u Polaków jak i u Słowaków.

H2. Cel poznawczy – określenie związku między dumą z waluty narodowej a postawą wobec euro i jego percepcją oraz poznanie różnic między badanymi narodowościami w zakresie postaw wobec waluty europejskiej i jej percepcji.

PRZEDMIOT BADAŃ, STRATEGIA BADAŃ, OSOBY BADANE

Inspiracją do podjęcia badań dotyczących postaw wobec euro w Polsce i w Słowacji, były dotychczasowe zjawiska występujące wśród krajów Strefy Euro, dotyczące waluty europejskiej, jak także dyskusja nad problemem akcesji Polski do ERM – II, a konsekwentnie do zastąpienia złotówki na rzecz euro zwłaszcza wobec obecnego światowego kryzysu gospodarczego. Mając do dyspozycji obszerne podłużne badanie przeprowadzone na Słowacji, zgodnie z koncepcją Modelu Stadialnego (Biela, 1995, 2007), można zauważyć zmieniający się proces postrzegania euro jak i stopniowe wbudowanie tej waluty w struktury poznawcze i społeczne obywateli danego państwa.

W artykule uwzględniono dumę z waluty narodowej, jako zmienną niezależną oraz postawę wobec euro i percepcję euro, jako zmienną zależną. Badania składały się z dwóch etapów: pierwszy z nich odbył się 15 grudnia (Polska i Słowacja), drugi dotyczył badań przeprowadzonych na Słowacji (22 kwietnia – 10 maja). Badania przeprowadzone na Słowacji, zarówno w pierwszym, jak i w drugim etapie, wykonano przy współpracy z Kierownikiem Katedry Psychologii – Doktorem Marianem Spajdlem.

Całość badanej grupy stanowią studenci psychologii i socjologii uczący się na dwóch uczelniach: w Polsce (Katolicki Uniwersytet Lubelski) i na Słowacji (Trnavska Univerzita). Całość badanej grupy stanowi 96 osób (48 respondentów pochodzących ze Słowacji oraz 48 osób zamieszkałych w Polsce). Mając na uwadze kontrolę zmierzających zakłócających, studenci przebadani na Słowacji cechują się identycznymi proporcjami płci, kierunku oraz roku studiów w odniesieniu do grupy respondentów przebadanych w Polsce.

Wśród 96 przebadanych osób ($N=48+48$), 60 osób stanowią studenci psychologii II roku (8 mężczyzn, 52 kobiety), 24 osób to studenci psychologii IV roku (2 mężczyzn, 22 kobiety) oraz 12 studentów socjologii (wszystkie ko-

biety). Średnia wieku dla całości grupy przebadanej na Słowacji wynosi 22.1 lat. Dla polskich respondentów wynik ten wynosi 22.6 lat.

METODY BADAŃ

W celu weryfikacji postawionych hipotez oraz uzyskania odpowiedzi na zastosowane pytania badawcze, zastosowano zestaw dwóch narzędzi badawczych, których opis został umieszczony poniżej.

SKALA POSTAW WOBEC EURO

Metoda, autorstwa Müller-Peters i współpracowników (2001), została stworzona do międzynarodowych badań dotyczących czynników związanych z postawami wobec euro. Prace nad metodą były wieloetapowe. Wersja ostateczna składa się z następujących części:

Postawa do własnego kraju:

- tożsamość narodowa (nacjonalizm, patriotyzm),
- tożsamość europejska,
- dumą narodową,
- opinia na temat funkcjonowania systemów w danym kraju;

Postawa do Unii Europejskiej i jednostki walutowej – euro:

- opinia o Unii Europejskiej i euro,
- zaangażowanie i wiedza (subiektywna, obiektywna) w kwestii euro,
- przewidywane skutki mikro i makroekonomiczne związane z wprowadzeniem euro,
- poczucie sprawiedliwości w odniesieniu do Unii Monetarnej;

Dane dotyczące respondenta:

- dane socjodemograficzne,
- satysfakcja z życia i preferowane wartości,
- poczucie kontroli.

Do badań własnych zastosowano skróconą wersję kwestionariusza przetłumaczonego z języka angielskiego na język polski przez A. Kozak oraz tę samą wersję przetłumaczoną z języka polskiego na język słowacki przez B. Markiewicz.

Na większość pytań badany odpowiada na 5-stopniowej skali rozpiętej na dwóch „słowach – kotwicach”, mając do wyboru odpowiedź neutralną. Metoda zawiera jedynie wskaźnik rzetelności mierzony dla itemów związanych z postawą wobec euro. W zależności od kraju, *alfa* Cronbacha wynosi: .85 – .96. Dla Polski wynik wynosi: .93; dla Słowacji: .94, co wskazuje na wysoką rzetelność zastosowanej miary postaw wobec euro. Dla wersji słowackiej, w porównaniu z wersją polską, wyeliminowano 3 itemy, z powodu ich nieaktualności dla tego kraju: item związany z brakiem przystąpienia Słowacji do Strefy Euro, czasem ewentualnej akcesji oraz skutkami ewentualnej rezygnacji kraju z wejścia do Eurolandu. Do badań powtórnych, w odpowiednich itemach zmieniono formę użytego czasu, z przyszłego na przeszły.

SKALA SEMANTYCZNA PIENIĄDZA (SSP)

Fundamentem powyższej skali jest metoda dyferencjału semantycznego służąca do badania znaczenia pieniądza. Jej twórcami są Osgood, Suci i Tannenbaum (Kozak, 2004). Praca nad Skalą Semantyczną Pieniądza przebiegała w trzech etapach: generacja przymiotników opisujących pieniądź (Test Przymiotnikowy ACL), ocena przymiotników przez 17 sędziów kompetentnych (wyodrębnienie 29 par przymiotników). Ostateczny etap to statystyczna weryfikacja teoretycznej trafności doboru przymiotników (analiza czynnikowa). Rzetelność skali oceniona za pomocą współczynnika *alfa* Cronbacha, wynosi .72 co wskazuje na wysoką rzetelność metody jako miary percepcji pieniądza. Uzyskane w badaniu wyniki, wskazują na wielowymiarowość percepcji pojęcia „pieniądz”, którego wymiary są następujące:

I – ATRAKCYJNOŚĆ – aspekt behawioralny percepcji pieniądza, wysoki wyniki świadczą o przypisywaniu mu pewnego rodzaju ważności. W skład czynnika wchodzi następujące przymiotniki: wymagający, atrakcyjny, aktywny, zdecydowany.

II – SOLIDNOŚĆ – mocny, silny, solidny, wartościowy, praktyczny.

III – PRZYCHYLNOŚĆ – aspekt emocjonalny percepcji pieniądza. Zawiera następujące przymiotniki: miły, z zasadami, godny zaufania, gorący, przyjazny, miłosierny, tolerancyjny.

IV – STABILNOŚĆ – stały, wszechstronny, niezależny.

V – WŁADCZOŚĆ – związany z negatywną percepcją pieniądza. Przymiotniki: dominujący, władczy, chciwy, egoistyczny, agresywny, surowy, zaangażowany.

VI – ORYGINALNOŚĆ – skomplikowany, wyróżniający się.

Im wyższy wynik, tym wyższe natężenie percepcji pieniądza w odniesieniu do danego czynnika (skala 5 stopniowa). Na potrzeby badania, pojęcie „PIENIĄDZ JEST” zostało zastąpione, w zależności od kraju i etapu badań, terminami: „ZŁOTÓWKA JEST”, „EURO JEST”, oraz „KORONA SŁOWACKA JEST (BYŁA)”.

WYNIKI BADAŃ

Prezentację uzyskanych wyników rozpoczyna ukazanie statystyk opisowych (średnia, odchylenie standardowe) badanych zmiennych oraz wyniki testów istotności różnic.

UZYSKANE RÓŻNICE W ZAKRESIE DUMY Z WALUTY NARODOWEJ

Tabele 1 i 2 oraz Ryciny 1 i 2 ukazują średnią, odchylenie standardowe oraz różnice między badanymi grupami w aspekcie dumy z waluty narodowej Polski oraz Słowacji.

Tabela 1
Różnice w dumie z waluty narodowej między Polakami i Słowakami (N=96)

	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
Duma z waluty narodowej	3.56	1.11	3.65	1.06	-.38	94	.708

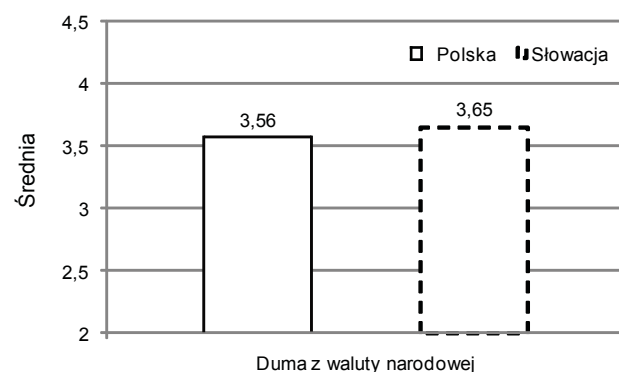
* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

Wyniki przedstawione w Tabeli 1 ukazują, iż zarówno Polacy ($M=3.56$; $SD=1.11$) jak i Słowacy ($M=3.56$; $SD=1.06$) są raczej ($2 < M < 2.5$ i $3.5 < M < 4$) dumni z waluty narodowej swojego kraju. Między badanymi grupami nie ma statystycznie istotnych różnic ($t=-.38$; $df=94$; $p=.708$), co wskazuje na fakt zbliżonej dumy z danego wyznacznika tożsamości narodowej. Wyniki potwierdzają hipotezę 1 w aspekcie respondentów badanych w Polsce i na Słowacji przed unifikacją z Unią gospodarczą i Walutową. Wyniki przedstawione w Tabeli 1 ukazuje Rycina 1.

Tabela 2
Różnice w dumie z korony słowackiej przed oraz po akcesji do Unii Walutowej (N=96)

	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
Duma z waluty narodowej	3.65	1.01	3.58	1.05	.32	47	.754

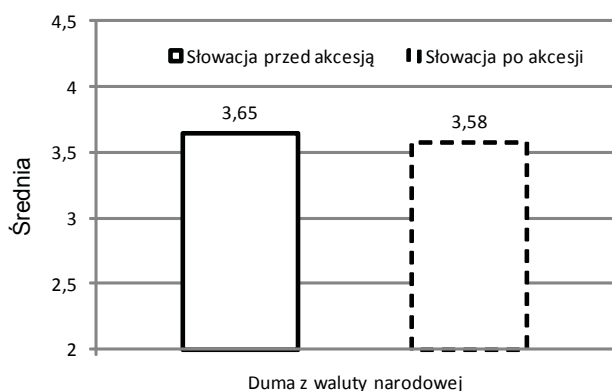
* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

Ryc. 1. Różnice w dumie z waluty narodowej między Polakami i Słowakami (N=96)

Tabela 2 oraz Rycina 2 ukazują różnice w dumie z korony słowackiej przed oraz 5 miesięcy po akcesji do Eurolandu.

Tabela 2 prezentuje, iż między średnimi uzyskanymi dla Słowacji przed akcesją do Unii Walutowej ($M=3.65$; $SD=1.06$), oraz po niej ($M=3.58$; $SD=1.05$), w aspekcie dumy z korony słowackiej, nie ma statystycznie istotnych różnic ($t=.32$; $df=47$; $p=.754$). Wyniki potwierdzają hipotezę 1 w aspekcie różnic między grupami badanymi na Słowacji. Wskazuje to, iż dumą z korony słowackiej wśród Słowaków nie uległa zmianie po wejściu do Euro-landu. Dane przedstawia Rycina 2.

Ryc. 2. Różnice w dumie z korony słowackiej ($N=96$)

Dane zawarte w Tabeli 3 i 4 oraz zobrazowane na Rycinach 3 i 4 potwierdzają hipotezę 3 oraz hipotezę 3a w aspekcie poparcia dla wprowadzenia euro, odczuwanych emocji oraz w wymiarze stabilności, władczości i oryginalności waluty. Tabela 3 przedstawia opinie badanych grup na temat waluty europejskiej, odczuwane emocje oraz deklarowany stopień poparcia dla wprowadzenia euro.

Dane zawarte w Tabeli 3 ukazują, iż zarówno Polacy jak i Słowacy twierdzą, iż euro jest raczej ($2 < M < 2.5$

i $3.5 < M < 4$) walutą: sensowną (odpowiednio: $M=3.85$; $SD=1.20$; $M=3.75$; $SD=1.28$) i kontrolowaną ($M=3.83$; $SD=.91$; $M=3.71$; $SD=1.13$). Ponadto euro wśród Słowaków spostrzegane jest jako waluta raczej dobra ($M=3.56$; $SD=1.07$). Euro przez Polaków nie jest postrzegane jako waluta ani dobra, ani jako zła ($M=3.48$; $SD=1.11$). Ponadto w obu badanych grupach, neutralne ustosunkowanie występuje w wymiarach: niepewne – pewne (odpowiednio: $M=3.08$; $SD=1.20$; $M=3.48$; $SD=1.19$), zatroskany – zrelaksowany ($M=2.73$; $SD=1.14$; $M=2.58$; $SD=1.24$), zdenerwowany – spokojny ($M=2.98$; $SD=1.02$; $M=2.58$; $SD=1.24$) oraz w opiniach związanych z: wprowadzeniem euro do wszystkich krajów Unii Europejskiej ($M=3.23$; $SD=1.26$; $M=3.31$; $SD=1.10$), wprowadzeniem euro do kilku krajów Unii, w tym do Polski (Słowacji) ($M=2.65$; $SD=1.06$; $M=3.27$; $SD=1.05$). Ponadto zarówno Polacy, jak i Słowacy uważają, iż wprowadzenie euro do ich kraju nie jest decyzją ani złą ani dobrą ($M=3.00$; $SD=1.24$; $M=3.10$; $SD=1.13$).

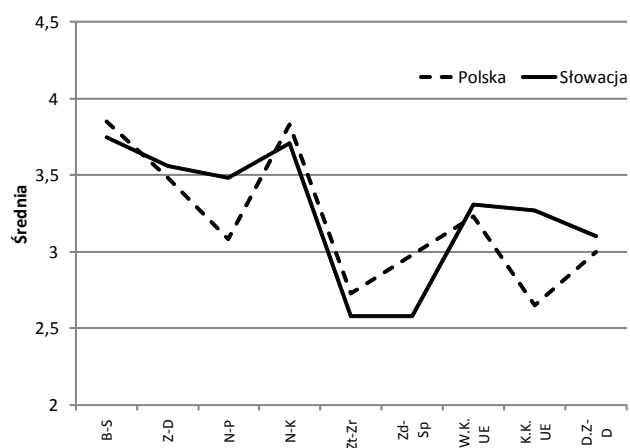
Tabela 3 ukazuje, iż między badanymi grupami, statystycznie istotna różnica występuje w opinii na temat członkostwa kraju w Strefie Euro ($t=-2.91$; $df=94$; $p=.005$). Słowacy, w większym stopniu niż Polacy są zwolennikami wprowadzenia euro do kilku krajów Unii Europejskiej, w tym do swojej ojczyzny. Widoczna jest także tendencja wzrostowa związana z uczuciami wobec euro ($t=1.71$; $df=94$; $p=.090$). Słowacy czują się bardziej zdenerwowani ($M=2.58$; $SD=1.24$) od Polaków ($M=2.98$; $SD=1.02$) gdy myślą o europejskiej walucie, jednakże emocje te nie są skrajne. Graficzną formę wyników opisanych w Tabeli 3 przedstawia Rycina 3.

Percepcja euro została zbadana przy użyciu Skali Semantycznej Pieniądza (Kozak, 2004). Testem służącym do ukazania różnic między grupami, był test t dla prób niezależnych.

Tabela 3
Różnice w postawie wobec euro między Polakami i Słowakami ($N=96$)

Opinia na temat euro	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Jednolita waluta europejska (EURO) jest:							
bezsensowna – sensowna	3.85	1.20	3.75	1.28	.41	94	.682
zła – dobra	3.48	1.11	3.56	1.07	-.37	94	.709
niepewna – pewna	3.08	1.20	3.48	1.19	-1.63	94	.107
niekontrolowana – kontrolowana	3.83	.91	3.71	1.13	.60	94	.551
Kiedy myślę o euro, czuję się:							
zatroskany – zrelaksowany	2.73	1.14	2.58	1.24	.60	94	.550
zdenerwowany – spokojny	2.98	1.02	2.58	1.24	1.71	94	.090
Jak bardzo popieram rozwiązanie							
euro we wszystkich krajach UE	2.23	1.26	3.31	1.10	-.35	94	.730
euro w kilku krajach UE i w Polsce (Słowacji)	2.65	1.06	3.27	1.05	-2.91	94	.005*
wprowadzenie euro do kraju to decyzja zła – dobra	3.00	1.24	3.10	1.13	-.43	94	.668

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$; pogrubiona kursywa oznacza tendencję

Ryc. 3. Różnice w postawie wobec euro między Polakami i Słowakami (N=96)

Analiza danych przedstawionych w Tabeli 4 oraz zobrazowanych na Rycinie 4, ukazuje, iż euro wśród respondentów w Polsce (N=48) i na Słowacji (N=48), postrzegane jest raczej ($2 < M < 2.5$ i $3.5 < M < 4$) jako waluta: atrakcyjna (odpowiednio: $M=3.86$; $SD=.63$; $M=3.77$; $SD=.53$) oraz solidna ($M=3.85$; $SD=.67$; $M=3.92$; $SD=.69$). Ponadto Słowacy postrzegają ją jako raczej stabilną ($M=3.72$; $SD=.81$) oraz władczą ($M=3.63$; $SD=.42$). Wyniki Polaków dla tych wymiarów oscylują w granicach przeciętnych ($M=3.22$; $SD=.90$; $M=3.46$; $SD=.50$). Średnia oraz odchylenie standardowe w czynnikach: przychylność ($M=3.24$; $SD=.66$; $M=3.13$; $SD=.59$) oraz oryginalność ($M=2.74$; $SD=.88$; $M=3.16$; $SD=.72$) także nie uzyskały przewagi zarówno w pozytywną jak i negatywną stronę.

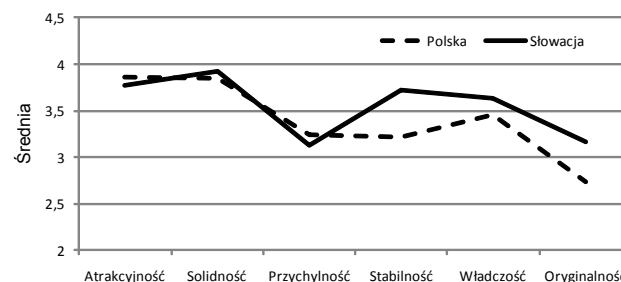
Tabela 4
Różnice w percepcji euro między Polakami a Słowakami (N=96)

Wymiary percepcji euro	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
atrakcyjność	3.86	.63	3.77	.53	.75	94	.456
solidność	3.85	.67	3.92	.69	-.45	94	.652
przychylność	3.24	.66	3.13	.59	.84	94	.404
stabilność	3.22	.90	3.72	.81	-2.84	94	.006**
władczość	3.46	.50	3.63	.42	-1.81	94	.074
oryginalność	2.74	.88	3.16	.72	-2.54	94	.013*

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$; pogrubiona kursywa oznacza tendencję

Polacy i Słowacy różnią się percepcją euro w dwóch wymiarach: stabilności ($t=-2.84$; $df=94$; $p=.006$) oraz oryginalności ($t=-2.54$; $df=94$; $p=.013$). W czynniku władczość występuje tendencja wzrostowa ($t=-1.81$; $df=94$; $p=.074$). Słowacy postrzegają euro jako walutę bardziej stabilną, oryginalną oraz władczą aniżeli Polacy. Brak istotnych różnic między badanymi grupami w następujących czynnikach: atrakcyjność ($t=.75$; $df=94$; $p=.456$), so-

lidność ($t=-.45$; $df=94$; $p=.652$) oraz przychylność ($t=.84$; $df=94$; $p=.404$). Graficzną ilustrację danych przedstawia Rycina 4.

Ryc. 4. Różnice w percepcji euro między Polakami a Słowakami (N=96)

Dotychczas przeprowadzone badania ukazują, iż po wprowadzeniu euro, następuje zmiana zarówno postawy wobec euro, jak i jego percepcja (Jonas i Frey, 2003; Ranyard, Routh, Burgoyne i Saldanha, 2007). Badania przeprowadzone na Słowacji przed akcesją do Eurolandu oraz 5 miesięcy po unifikacji, potwierdzają tę zależność, potwierdzając jednocześnie hipotezę 4 oraz hipotezę 4a w aspekcie stopnia poparcia dla euro, odczuwanych emocji oraz w wymiarze solidności i przychylności. Tabela 5 ukazuje różnice w postawach wobec euro przed i po wprowadzeniu nowej waluty.

Analiza danych przedstawionych w Tabeli 5 pozwala na wysunięcie ciekawych wniosków. Zarówno przed

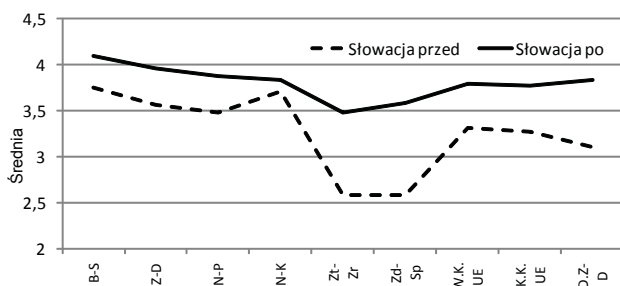
akcesją, jak i po niej, euro odbierano jako walutę raczej ($2 < M < 2.5$ i $3.5 < M < 4$): dobra (odpowiednio: $M=3.56$; $SD=1.07$; $M=3.96$; $SD=.97$) pewna ($M=3.48$; $SD=1.19$; $M=3.88$; $SD=.98$), jednakże po akcesji wystąpiła statystycznie istotna różnica w wymiarze „niepewne – pewne” oraz tendencja wzrostowa dla stwierdzenia „złe – dobre”. Euro po akcesji postrzegane jest jako waluta pewniejsza oraz lepsza. Ponadto zarówno przed jak i po wejściu do

Tabela 5
Różnice w percepcji euro (SSP) u Słowaków przed i po akcesji do Eurolandu (N=48)

Opinia na temat euro	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
Jednolita waluta europejska (EURO) jest:							
bezsensowna – sensowna	3.75	1.28	4.10	1.07	-1.54	47	.130
zła – dobra	3.56	1.07	3.96	.97	-1.99	47	.053
niepewna – pewna	3.48	1.19	3.88	.98	-2.14	47	.038*
niekontrolowana – kontrolowana	3.71	1.13	3.83	1.02	-.56	47	.576
Kiedy myślę o euro, czuję się:							
zatraskany – zrelaksowany	2.58	1.24	3.48	1.20	-3.54	47	.001***
zdeenerwowany – spokojny	2.58	1.24	3.48	1.09	-3.90	47	.00001***
3Jak bardzo popieram rozwiązanie							
euro we wszystkich krajach UE	3.31	1.10	3.79	1.03	-2.30	47	.026*
euro w kilku krajach UE i w Polsce (Słowacji)	3.27	1.05	3.77	1.06	-2.40	47	.020-
wprowadzenie euro do kraju to decyzja zła – dobra	3.10	1.13	3.83	1.16	-3.25	47	.002**

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$; pogrubiona kursywa oznacza tendencję

Eurolandu, euro odbierane jest jako waluta raczej kontrolowana ($M=3.71$; $SD=1.13$; $M=3.83$; $SD=1.02$). Mimo braku istotnych różnic w wymiarze „bezsensowne – sensowne”, euro przed akcesją było spostrzegane jako waluta raczej sensowna ($M=3.75$; $SD=1.28$), po unifikacji zaś, jako waluta zdecydowanie sensowna ($M=4.10$; $SD=1.07$). Graficzną ilustrację danych przedstawionych w Tabeli 5 obrazuje Rycina 5.

Ryc. 5. Różnice w postawie wobec euro u Słowaków przed i po akcesji do Strefy Euro

Przed akcesją, wyniki dla wymiaru „zatraskany – zrelaksowany” oraz „zdeenerwowany – spokojny” były identyczne ($M=2.58$; $SD=1.24$), oscylowały w granicach wyniku przeciętnego ($2.5 < M < 3.5$), co wskazuje, iż Słowacy nie odczuwali skrajnych emocji wobec przyjęcia euro, jednakże po akcesji, Słowacy czuli się raczej zrelaksowani ($M=3.48$; $SD=1.20$) i spokojni ($M=3.58$; $SD=1.09$). Opinia na temat członkostwa Słowacji w Unii Walutowej, przed akcesją była zbliżona do neutralnej we wszystkich trzech opiniach (W.K. UE, K.K. UE, D.Z.-D) i odpowiednio wynosiła: $M=3.31$; $SD=1.10$; $M=3.27$; $SD=1.05$ oraz

$M=3.10$; $SD=1.13$. Po akcesji, Słowacy opowiadali się raczej za unifikacją do Strefy, zarówno wszystkich krajów UE ($M=3.79$; $SD=1.03$), jak i kilku z nich ($M=3.77$; $SD=1.06$). Twierdzili także, iż wejście Słowacji do Eurolandu jest decyzją raczej dobrą ($M=3.83$; $SD=1.16$).

Statystycznie istotne różnice, w najwyższym stopniu widoczne są w uczuciach do europejskiej waluty. Słowacy po akcesji, czują się zdecydowanie bardziej zrelaksowani ($t=-3.54$; $df=47$; $p=.001$) oraz spokojni ($t=-3.90$; $df=47$; $p=.00001$). Ponadto, Słowacy uważają, iż euro jest walutą pewniejszą ($t=-2.14$; $df=47$; $p=.038$), która powinna zostać wprowadzona, zarówno do wszystkich krajach UE ($t=-2.30$; $df=47$; $p=.026$) jak i do kilku z nich ($t=-2.40$; $df=47$; $p=.020$). Słowacy w o wiele większym stopniu, uważają, iż wprowadzenie euro do ich kraju, jest decyzją dobrą ($t=-3.25$; $df=47$; $p=.002$), co łączy się z tendencją wzrostową na temat euro jako waluty dobrej ($t=-1.99$; $df=47$; $p=.053$).

Tabela 6 oraz Rycina 6 prezentują różnice w percepcji euro, jakie wystąpiły 5 miesięcy po wejściu Słowaków do Unii Walutowej.

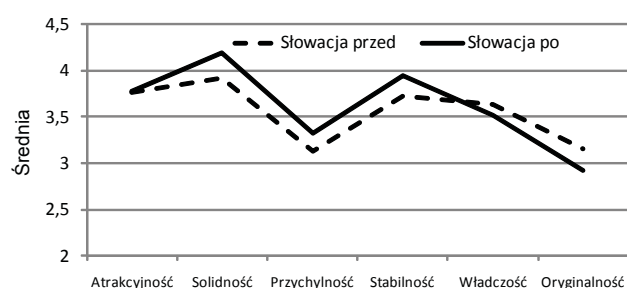
Analiza danych przedstawionych w Tabeli 6 ukazuje, iż euro zarówno przed akcesją Słowaków ($N=48$) do Unii Walutowej jak i 5 miesięcy po unifikacji, postrzegane jest raczej ($2 < M < 2.5$ i $3.5 < M < 4$) jako waluta: atrakcyjna (odpowiednio: $M=3.77$; $SD=.53$; $M=3.78$; $SD=.58$), stabilna ($M=3.72$; $SD=.82$; $M=3.95$; $SD=.79$) oraz władcza ($M=3.63$; $SD=.42$; $M=3.52$; $SD=.39$). Po akcesji, Słowacy postrzegają walutę europejską jako zdecydowanie ($M > 4$ i $M < 2$) bardziej solidną ($M=4.19$; $SD=.66$) aniżeli przed wejściem do Strefy ($M=3.92$; $SD=.69$).

Wyniki Słowaków zarówno przed akcesją jak i po niej, uzyskały przeciętny wynik ($2.5 < M < 3.5$) dla czynników: przychylność ($M=3.13$; $SD=.59$; $M=3.32$; $SD=.57$) i ory-

Tabela 6
Różnice w percepcji korony słowackiej u Słowaków przed i po akcesji do Strefy Euro (N=48)

Wymiary percepcji euro	Polska przed akcesją		Słowacja przed akcesją		Test t dla prób niezależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
atrakcyjność	3.77	.53	3.78	.58	-.05	47	.961
solidność	3.92	.69	4.19	.66	-2.29	47	.027*
przychylność	3.13	.59	3.32	.57	-1.74	47	.088
stabilność	3.72	.82	3.95	.79	-1.41	47	.165
władczość	3.63	.42	3.52	.39	1.43	47	.159
oryginalność	3.16	.72	2.92	.61	1.65	47	.105

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$; pogrubiona kursywa oznacza tendencję

Ryc. 6. Różnice w percepcji euro (SSP) u Słowaków przed i po akcesji do Strefy Euro

ginalność ($M=3.16$; $SD=.72$; $M=2.92$; $SD=.61$). Jednakże w czynniku przychylność występuje tendencja wzrostowa, która świadczy o tym, iż Słowacy po wejściu do Strefy Euro postrzegają euro jako walutę bardziej miłą, z zasadami, godną zaufania, gorącą, przyjazną, miłosierną oraz tolerancyjną. Jest to emocjonalny aspekt percepcji euro ($t=-1.74$; $df=47$; $p=.088$).

Statystycznie istotne różnice w percepcji euro, po wejściu Słowaków do Eurolandu, występują w czynniku so-

lidność. W 5 miesięcy po akcesji, euro postrzegane jest jako waluta mocniejsza, silniejsza, solidniejsza, wartościowsza oraz praktyczniejsza, gdyż są to wymiary wskazanego czynnika ($t=-2.29$; $df=47$; $p=.027$).

W pozostałych czynnikach: atrakcyjność ($t=.05$; $df=47$; $p=.961$), stabilność ($t=-1.41$; $df=47$; $p=.165$), władczość ($t=1.43$; $df=47$; $p=.159$) oraz oryginalność ($t=1.65$; $df=47$; $p=.105$) nie występują różnice istotne statystycznie.

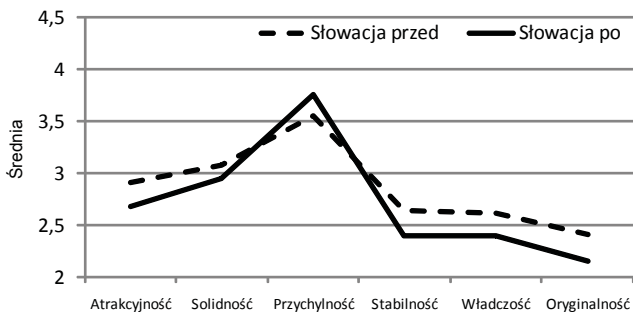
Tabela 7 przedstawia różnice, występujące w percepcji waluty narodowej (korony słowackiej) przed i po wejściu do Eurolandu. Wyniki pozwalają potwierdzić hipotezę 5 oraz 5a w aspekcie czynników: przychylność, władczość i oryginalność.

Analiza uzyskanych wyników w czynnikach Skali Semantycznej Pieniądza, pozwala zauważyć, iż najwyższe wyniki korona osiągnęła w aspekcie czynnika przychylność. Jest to emocjonalny aspekt postrzegania waluty. Zarówno przed jak i po akcesji do Strefy Euro, Słowacy byli raczej ($2 < M < 2.5$ i $3.5 < M < 4$) przychylni ($M=3.55$; $SD=.56$; $M=3.76$; $SD=.54$) swojej walucie. Jednakże analiza różnic wskazuje na tendencję wzrostową w tym czynniku ($t=-1.77$; $df=47$; $p=.083$), wobec czego, Słowacy 5 miesięcy po akcesji, postrzegają koronę jako bardziej

Tabela 7
Związek między dumą z waluty narodowej a postawą wobec euro i jego percepcją w badanych grupach (N=96); korelacja r-Pearsona (wyniki istotne statystycznie)

Wymiary percepcji korony słowackiej	Korona słowacka przed akcesją		Korona słowacka po akcesji		Test t dla prób zależnych		
	M	SD	M	SD	t	df	p
atrakcyjność	2.92	.78	2.69	.67	1.64	47	.107
solidność	3.08	.79	2.95	.71	.88	47	.384
przychylność	3.55	.56	3.76	.54	-1.77	47	.083
stabilność	2.64	.83	2.40	.67	1.60	47	.117
władczość	2.62	.48	2.40	.41	2.59	47	.013*
oryginalność	2.42	.79	2.16	.83	1.84	47	.071

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$; pogrubiona kursywa oznacza tendencję

Ryc. 7. Różnice w percepcji korony słowackiej (SSP) u Słowaków przed i po akcesji do Strefy Euro

miłą, z zasadami, godną zaufania, gorącą, przyjazną, miłosierną oraz tolerancyjną, gdyż są to wymiary czynnika przychylność. Przeciętny wynik ($2.5 < M < 3.5$) zarówno przed akcesją, jak i 5 miesięcy po unifikacji, korona osiągnęła w czynniku atrakcyjność ($M=2.92$; $SD=.78$; $M=2.69$; $SD=.67$) i solidność ($M=3.08$; $SD=.79$; $M=2.95$; $SD=.71$). Wynik w czynnikach stabilności ($M=2.64$; $SD=.83$) i władczości ($M=2.62$; $SD=.48$) dla korony, przed akcesją był przeciętny, jednakże po akcesji, korona była postrzegana jako raczej mało stabilna ($M=2.40$; $SD=.67$) i mało władczą ($M=2.40$; $SD=.41$). Dla czynnika władczość wystąpiły różnice istotne statystycznie ($t=2.59$; $df=47$; $p=.013$). W odniesieniu do czynnika oryginalność, zarówno przed, jak i po akcesji, Słowacy postrzegają koronę jako raczej mało oryginalną ($M=2.42$; $SD=.79$; $M=2.16$; $SD=.83$). Ponadto w czynniku tym występuje tendencja spadkowa ($t=1.84$; $df=47$; $p=.071$), co oznacza, że po akcesji, korona jest spostrzegana jako waluta mniej oryginalna, w porównaniu do sytuacji, jaka miała miejsce przed unifikacją. Wyniki zaprezentowane w Tabeli 7 obrazuje przedstawia Rycina 7.

Tabela 8

Związek między dumą z waluty narodowej a postawą wobec euro i jego percepcją w badanych grupach ($N=96$); korelacja r -Pearsona (wyniki istotne statystycznie)

Wymiary postrzegania euro	Duma ze złotówki	Duma z korony słowackiej przed akcesją	Duma z korony słowackiej po akcesją
bezsensowne – sensowne	-.416**	-.239	-.202
złe – dobre	-.448***	-.289*	-.290*
niepewne – pewne	-.372**	.104	-.259
zatraskany – zrelaksowany	-.330*	-.018	-.018
zdeenerwowany – spokojny	-.267	-.017	-.286*
euro we wszystkich krajach UE	-.475***	-.342*	-.240
euro w kilku krajach w tym w Polsce (Słowacji)	-.207	-.371**	-.280
euro w Polsce (Słowacji) to decyzja: zła – dobra	-.449***	-.181	-.269
przychylność	-.384**	-.137	-.264

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

ZWIĄZEK MIĘDZY DUMĄ Z WALUTY NARODOWEJ A POSTAWĄ WOBEC EURO I JEGO PERCEPCJĄ

Wyniki przedstawione w Tabeli 8 ukazują związek między dumą z waluty narodowej, a postawą wobec euro i jego percepcją. Wyniki pozwalają potwierdzić hipotezę 2. Tabela 8 została podzielona na trzy kolumny: pierwsza dotyczy wyników otrzymanych przez Polaków, dwie pozostałe zaś ukazują dane dla osób badanych ze Słowacji.

Analiza danych przedstawionych w Tabeli 8 ukazuje, iż dla Polaków, dumą z waluty narodowej wiąże się z innymi wyznacznikami postaw wobec euro i jego percepcją niż w odniesieniu do Słowaków. Im wyższa dumą ze złotówki, tym euro postrzegane jest jako waluta bardziej bezsensowna, zła i niepewna oraz tym wyższy stopień z troskania podczas myśli związanych z wprowadzeniem euro do Polski i niższa przychylność dla tej waluty. Wysoki poziom dumy z waluty narodowej Polski wiąże się z brakiem poparcia dla wprowadzenia euro we wszystkich krajach Unii Europejskiej oraz decyzją, iż akcesja Polski do Strefy Euro jest decyzją złą.

W przypadku Słowacji, przed 1 stycznia 2009 roku, wysoki poziom dumy z korony słowackiej wiązał się z postrzeganiem euro jako waluty złej oraz z brakiem poparcia dla wprowadzenia euro zarówno do wszystkich krajów Unii Europejskiej, jak i do kilku z nich (w tym na Słowacji).

Wyników najmniej istotnych statystycznie dostarcza kolumna związana z dumą z korony słowackiej po akcesji do Unii Walutowej. W tym wypadku, wysoka dumą z waluty narodowej Słowacji wiąże się z postrzeganiem euro jako waluty złej oraz z uczuciem zdenerwowania podczas myśli na temat symbolu zjednoczonej Europy.

Wyniki przedstawiają, iż dla każdego kraju, dumą z waluty narodowej, wiąże się z różnymi wyznacznikami postaw wobec euro i jego percepcją. Jest to związane z inną historią kraju oraz waluty, perspektywą czasową wprowadzenia euro, a tym samym z dyskusjami, jakie

miały miejsce na temat unifikacji z Unią Walutową zarówno w Polsce jak i na Słowacji.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Wprowadzenie waluty europejskiej wiąże się z utratą ważnego symbolu narodowego, jaką w przypadku Słowacji jest korona słowacka, w przypadku Polski – złotówka. Dotychczasowe badania ukazują iż waluta narodowa jest głęboko wpisana w struktury poznawcze i społeczne obywateli, a jej utrata, wiąże się z utratą symbolu narodowego (Jonas, Fritsche i Greenberg, 2005). Badania wykazały, iż zarówno Słowacy jak i Polacy, cechują się przeciętną dumą z ich walut narodowych (Tabela 1, Rycina 1). Ponadto po unifikacji z Unią Walutową, wśród mieszkańców Słowacji, nie wystąpiły różnice w odczuciu dumy z korony słowackiej (Tabela 2, Rycina 2). Fakt ten można wytłumaczyć w oparciu o historię waluty danego kraju, a co z wiąże się z rozwojem gospodarczym kraju, którego waluta jest symbolem. W przeciwieństwie do polskiej złotówki, korona słowacka jest walutą młodą, gdyż istniała w Pierwszej Republice Słowackiej, w latach 1939 – 1945 oraz od 8 lutego 1993 roku, gdy po pokojowym rozpadzie Czechosłowacji i obowiązującej początkowo wspólnej walucie – koronie czechosłowackiej, powstały: korona czeska i korona słowacka, obowiązująca na Słowacji do 31 grudnia 2008 roku. Przeprowadzone badania (Kozak, 2006; Ząbek, 2007; Surowiec, 2007, 2009) ukazują, iż zarówno Polacy, jak i Słowacy nie są dumni z sytuacji ekonomicznej swojego kraju. W związku z tym postrzegają euro jako lekarstwo na problemy ekonomiczne zarówno Polski jak i Słowacji, mając nadzieję na osiągnięcie takiego standardu życia, jaki występuje w krajach Europy Zachodniej.

Analiza różnic między Polakami i Słowakami w postawie wobec euro ukazała, iż Słowacy mimo większego poparcia dla wprowadzenia waluty europejskiej, są bardziej zdenerwowani od Polaków, podczas myśli na jej temat (Tabela 3, Rycina 3). Powyższą sytuację można wytłumaczyć datą wprowadzenia waluty europejskiej do obiegu obu państw, a tym samym, obawami natury ekonomicznej (obawa o pogorszenie sytuacji ekonomicznej) i psychologicznej (niewystarczające zasoby poznawcze, obawa o utratę tożsamości narodowej), związanymi z tym wydarzeniem. Wprowadzenie euro jest dla Słowaków sytuacją nową i nieznaną, która z jednej strony wiąże się z nadzieją na lepsze jutro, z drugiej zaś niesie wiele obaw związanych z przewidywaniem negatywnych skutków akcesji.

Wśród różnic, jakie pojawiły się w aspekcie percepcji euro przez badane grupy, Słowacy postrzegają tę walutę jako bardziej stabilną, władczą oraz oryginalną (Tabela 4, Rycina 4). Stabilność i oryginalność może być związana ze postrzeganiem gospodarki krajów Europy Zachodniej jako mocnych, stałych, niezależnych i wyróżniających się, a tym samym z chęcią osiągnięcia zbliżonego poziomu rozwoju gospodarczego przez Słowację, która wchodzi do Strefy krajów bogatszych. Władczość z kolei to

negatywny wymiar percepcji, a wyższy jej poziom może być związany z postrzeganiem krajów Strefy Euro jako dominujących, władczych czy egoistycznych. Zgodnie z modelem tożsamości społecznej (Tajfel i Wilkes, 1963; Meier-Pesti i Kirchler, 2003), członkowie grupy o niskim statusie mogą postrzegać zjednoczenie jako zagrożenie ich tożsamości narodowej, szczególnie jeśli proces zjednoczenia jest dominowany przez grupę o wyższym statusie ekonomicznym. Pomimo, iż Słowacy postrzegają siłę i stabilność w Unii Walutowej, mogą obawiać się dominacji silniejszych krajów Europy Zachodniej.

Dotychczasowe doświadczenia krajów Strefy Euro, ukazują, iż po wprowadzeniu europejskiej waluty, ludzie wraz z upływem czasu, a tym samym – bogatszym doświadczeniem, związanym z posługiwaniem się nową walutą, przejawiają bardziej pozytywne postawy wobec euro, aniżeli przed akcesją (Pepermans i Verleye, 1998; Jonas, Greitemeyer, Frey i Schulz-Hardt, 2002). Wzrost poparcia dla wspólnej waluty można wytłumaczyć chęcią osiągnięcia konsonansu poznawczego (Festinger, 2007), bowiem wprowadzenie euro do kraju jest faktem, a zarazem sytuacją, z której nie ma odwrotu, a wzrost negatywnych postaw wobec tej waluty wiązałby się jedynie z pogłębieniem dysonansu poznawczego i w konsekwencji gorszym funkcjonowaniem osoby, a podążając dalej, zgodnie z Modelem Stadialnym (Biela, 1995), w ludzkich umysłach następuje wytworzenie nowych, konstruktywnych skryptów poznawczych, oraz poczucie solidarności społecznej, a co za tym idzie, społecznej integracji.

Po wejściu do Eurolandu, euro jest postrzegane przez Słowaków jako waluta lepsza i pewniejsza (Tabela 5, Rycina 5). Słowacy czują się także bardziej zrelaksowani i spokojni gdy o niej myślą. Wzrost pozytywnych emocji oraz postrzegania euro jako waluty lepszej i pewniejszej, konsekwentnie idzie w parze ze wzrostem poparcia dla wprowadzenia euro zarówno we wszystkich krajach Unii Europejskiej, jak i na Słowacji.

W aspekcie ekonomicznym, dane ukazane przez Urząd Statystyczny mówią, iż inflacja na Słowacji w kwietniu była najwyższa od 17 miesięcy, wynosząc 4.3% wobec 4.2% w marcu. Mimo wzrostu cen, jaki wystąpił po wprowadzeniu euro, Słowacy po akcesji postrzegali nową walutę jako bardziej solidną, będąc jej także bardziej przychylni (Tabela 6, Rycina 6). Solidność traktowana jest jako siła i wartość waluty, przychylność zaś to aspekt emocjonalny. Wyższy wskaźnik w tym wymiarze wskazuje, iż Słowacy po akcesji postrzegają nową walutę jako bardziej miłą, z zasadami, godną zaufania, przyjazną czy tolerancyjną. Zgodnie z Modelem Poznawczo-Społecznym (Biela, 1995), nowa waluta zostaje wbudowana w „Ja” poznawcze i społeczne osoby, tworząc nową, nieznaną dotąd rzeczywistość. Jednakże z drugiej strony, wzrost pozytywnych emocji dla korony słowackiej, po akcesji do Unii (zob. Tabela 7, Rycina 7), ukazuje, jak silnie waluta jest wbudowana w struktury mentalne i społeczne osoby oraz jak ważna jest dla poczucia suwerenności i wyjątkowości mieszkańców danego kraju. Mimo, iż nie wystąpiły istotne różnice w dumie z korony, z której zarówno przed

jak i po wprowadzeniu euro, Słowacy byli raczej dumni (Tabela 2, Rycina 2), to wyniki w Skali Semantycznej Pieniądza (Tabela 7, Rycina 7), ukazują, iż waluta narodowa jest ważnym symbolem kraju, silnie związanym z jego mieszkańcami. Fakt ten potwierdza także analiza wzajemnych związków między dumą z waluty narodowej, a postawą wobec euro i jego percepcją (Tabela 8). Zarówno dla Polaków, jak i dla Słowaków wysoka dumą z waluty narodowej wiąże się z postrzeganiem euro jako waluty złej. Ponadto dumni ze złotówki Polacy, uważają, iż euro jest walutą bezsensowną i niepewną, będąc jej jednocześnie mało przychylni. Ponadto konsekwentnie przejawiali oni zatroskanie podczas myśli związanych z wprowadzeniem euro do Polski oraz brak poparcia dla wprowadzenia euro we wszystkich krajach Unii Europejskiej i stwierdzeniem, że akcesja Polski do Strefy Euro jest decyzją złą.

W przypadku Słowacji, przed 1 stycznia 2009 roku, wysoki poziom dumy z korony słowackiej wiązał się ze postrzeganiem euro jako waluty złej oraz z brakiem poparcia dla wprowadzenia euro zarówno we wszystkich krajach Unii Europejskiej, jak i w Słowacji. Wszelkie dane można wytłumaczyć w oparciu o ramy czasowe wprowadzenia euro do Polski jak i na Słowację, polityką obu państw oraz zastosowanym przekazem medialnym oraz historią obu państw. Złotówka, w przeciwieństwie do korony słowackiej jest walutą silniej wpisaną w historię Polski, a tym samym w tożsamość Polaków, w przeciwieństwie do korony słowackiej, która jest stosunkowo młodą walutą. Ponadto kluczową rolę w kreowaniu poglądu na kwestię akcesji do Strefy Euro odgrywają liderzy państw wstępujących w progi tej Wspólnoty oraz media centralne, regionalne i lokalne, za pośrednictwem których przekazywana jest informacja do każdej jednostki ludzkiej. Pomimo wspólnej historii Czech i Słowacji, oraz bliskości geograficznej z Polską, politycy trzech krajów stosują inną politykę w kwestii euro, a tym samym w związku z unifikacją z Unią Gospodarczą i Walutową. Prezydent Słowacji: Ivan Gašparovic, a w szczególności premier rządu: Robert Fico, są zwolennikami euro, w przeciwieństwie do najważniejszych polityków Czech, na czele z Prezydentem – Vaclavem Klausem – ekonomistą, cieszącym się bardzo dużym autorytetem wśród mieszkańców Republiki Czeskiej, który kreował⁵ pogląd związany z odsunięciem w przyszłość daty wstąpienia Czech do Strefy Euro, w przeciwieństwie do polityków sprawujących władzę w Słowacji. W odniesieniu do Polski, polityka prezydenta – Lecha Kaczyńskiego oraz premiera rządu – Donalda Tuska była sprzeczna. Prezydent był bliższy pogładowi Vaclava Klausem, premier zaś pragnie jak najszybciej wprowadzić Polskę w mechanizm ERM-II. Media, stanowiące tzw. czwartą władzę, transmitując wypowiedzi

wielkich liderów, przyczyniają się do kreowania opinii wśród mieszkańców danego kraju, a zgodnie z Modelem Stadialnym (Biela, 1995), proces nabywania nowych informacji przyczynia się do zmiany dotychczas istniejących sposobów myślenia, ich uwewnętrznienia, a dzięki poczuciu odpowiedzialności za swoje środowisko lokalne, następuje umocnienie nowo wypracowanych struktur poznawczych i integracja społeczno-gospodarcza. Badania ukazują, iż pomimo emocjonalnego przywiązania do waluty narodowej, wraz ze wzrostem doświadczenia związanego z posługiwaniem się nową walutą oraz przy poczuciu solidarności społecznej, następuje wbudowanie waluty europejskiej w „Ja” mentalne i społeczne obywateli danego kraju.

Fenomen Modelu Poznawczo-Społecznego oraz zawarta w nim koncepcja zgromadzeń agoralnych wyjaśnia zmianę mapy polityczno-gospodarczej Europy. Tak, jak 1 maja 2004 okazał się rozpoczęciem europejskiej unifikacji dla mieszkańców Polski, Czech i Słowacji, tak 1 stycznia 2009 dopełnił wydarzenia zjednoczenia Słowacji z pozostałymi krajami Strefy Euro. Jeżeli prawda o współodpowiedzialności nie zostanie przyjęta, proces pełnej integracji społeczno-gospodarczej będzie niemożliwy. Obecnie można zauważyć trudności w procesie integracji makrosystemu, w obrębie struktur jednego kraju, a co się z tym wiąże, trudniejsza staje się integracja europejska. Przeskok mentalny dokona się dopiero wówczas, gdy prawda o współodpowiedzialności za przyszłość kraju jako należącego do struktur UE, zostanie wbudowana w struktury poznawcze jego obywateli, dokonując tym samym rozwoju mentalnego Europy i jej mieszkańców, przy poszanowaniu ich własnych wartości oraz tożsamości narodowej.

LITERATURA

- Bardach, J., Leśnodorski, B., Pietrzak M. (1998). *Historia ustroju i prawa polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Biela, A. (1995). Mental changes and social integration perspectives in Europe. Theoretical framework and research strategies. *Journal for Mental Changes: Perspective on Economic, Political and Social Integration*, 1, 1, 7–22.
- Biela, A. (2007). Psychospołeczne uwarunkowania zmian makrostrukturalnych: Koncepcja zgromadzenia agoralnego. *Czasopismo Psychologiczne*, 13, 2, 75–86.
- Burgoyne, C., Routh, D.A., Ellis, A.M. (1999). The transition to the euro: Some perspectives from economic psychology. *Journal of Consumer Policy*, 22, 91–116.
- Festinger, L. (2007). *Teoria dysonansu poznawczego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gamble, A., Gärling, T., Charlton, J., Ranyard, R. (2002). Euro illusion: Psychological insights into price evaluations with a unitary currency. *European Psychologist*, 7, 4, 302–311.
- Jonas, E., Frey, D. (2003). Searching for information about financial decision in Euro versus DM. *European Psychologist*, 8, 2, 92–96.
- Jonas, E., Fritsche, I., Greenberg, J. (2005). Currencies as cultural symbols – an existential psychological perspec-

⁵ VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE (2008). NÁRODNÍ ZPRÁVA; ČESKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETR 70. PODZIM 2008. Zazerpnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb70/eb70_cz_nat.pdf

- tive on reactions of Germans toward the Euro. *Journal of Economic Psychology*, 26, 129–146.
- Jonas, E., Greitemeyer, T., Frey, D., Schulz-Hardt, S. (2002). Psychological effects of the Euro – experimental research on the perception of salaries and price estimations. *European Journal of Social Psychology*, 32, 147–169.
- Kozak, A. (2004). *Znaczenie pieniądza*. Lublin: Norbertinum.
- Kozak, A. (2006). National identity and the attitudes to the Euro. *Journal for Mental Changes: Perspective on Economic, Political and Social Integration*, 12, 1, 83–119.
- Luna-Arocas, R., Guzman, G., Quintanilla, I., Farhangmehr, M. (2001). The Euro and european identity: The Spanish and Portuguese case. *Journal of Economic Psychology*, 22, 441–460.
- Meier-Pesti, K., Kirchler, E. (2003). Attitudes towards the Euro by national identity and relative national status. *Journal of Economic Psychology*, 24, 293–299.
- Meier, K., Kirchler E. (1998): Social representations of the Euro in Austria. *Journal of Economic Psychology*, 19, 755–774.
- Müller-Peters, A. (1998). The significance of national pride and national identity to attitude toward the single European currency: A Europe – wide compression. *Journal of Economic Psychology*, 19, 701–719.
- Müller-Peters, A. (2001). *Psychologie des Euro. Die Währung zwischen nationaler. Identität und europäischer Integration*. Lengerich: Pabst Science Publishers.
- Müller-Peters A., Pepermans R, Kiell G. i in. (1998). Explaining attitudes towards the euro: Design of a cross-national study. *Journal of Economic Psychology*, 19, 663–680.
- Pepermans, R., Verleye, G. (1998). A unified Europe? How euro – attitudes relate to psychological differences between countries. *Journal of Economic Psychology*, 19, 681–699.
- Ranyard, R., Routh, D.A., Burgoyne, C.B., Saldanha, G. (2007). A qualitative study of adaptation to the Euro in the Republic of Ireland: II. Errors, strategies, and making sense of the new currency. *European Psychologist*, 12, 2, 139–146.
- Raport krajowy Polska* (2008). Opinia publiczna w Unii Europejskiej. Eurobarometr 70, Jesień 2008. Zaczepnięto 7 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_pl_nat.pdf
- Risse, T. (2003). The Euro between national and European identity. *Journal of European Public Policy*, 10, 4, 487–505.
- Surowiec, K., (2007). *Percepcja euro i złotówki w świetle badań nad poziomem życia i jakością życia*. Nie opublikowana praca proseminaryjna. Lublin: KUL.
- Surowiec, K., (2009). *Percepcja euro i walut narodowych Polski i Słowacji. Badania międzykulturowe*. Nie opublikowana praca magisterska. Lublin: KUL.
- Tajfel, H., Wilkes, A. (1963). Classification and quantitative judgment. *British Journal of Psychology*, 54, 101–114.
- VEREJNÁ MIENKA V URÓPSKEJ ÚNII (2008). NÁRODNÁ SPRÁVA; SLOVENSKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETER 70. JESEŇ 2008. Zaczepnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_sk_nat.pdf
- VEREJNÉ MÍNENÍ V ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE (2008). NÁRODNÍ ZPRÁVA; ČESKÁ REPUBLIKA. EUROBAROMETR 70. PODZIM 2008. Zaczepnięto 11 stycznia 2009. Strona internetowa: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_cz_nat.pdf
- Wąsowicz-Kiryło, G. (2008). *Psychologia finansowa*. Warszawa: Difin.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: SCHOLAR.
- Zaleski, Z. (2007). *Psychologia wsparcia dla nowej Europy*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Ząbek, A., (2007). *Psychologiczne wyznaczniki percepcji euro w Polsce*. Nie opublikowana praca magisterska. Lublin: KUL.